

Kulturowy wymiar ceremoniału wojskowego

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie, jak w temacie obrzędowości i ceremonii można zanalizować ceremoniał wojskowy. Na podstawie obserwacji oraz analizy źródeł historycznych staramy się przeanalizować ceremonie wojskowe na przykładzie ceremonii promocji na oficera, ukazać ich historyczny kontekst, a także zastanowić się nad pewną „skostniałością” struktur, które w wielu innych sferach życia we współczesnym społeczeństwie zmieniały się, dopasowując do zmian kulturowych, natomiast w przypadku wojska ostały się w ustrukturyzowanej niezmienionej formule.

Florian Znaniecki twierdził, że „każdy tradycyjny rodzaj stosunku społecznego posiada swój rytuał”¹. Tematyka była szeroko poruszana przez antropologów przez ostatnie dekady, jednak niemal wszystkie twierdzenia oscylują wokół twierdzenia Wojciecha Burszty, że schematy rytualne są obecne do dnia dzisiejszego, kulturowo zdefiniowane i są rozpoznawalne w każdej kulturze, niezależnie od jej typu².

Każdy rytuał, obrzęd czy ceremonia wyrastają z ludzkiej potrzeby komunikowania wrażeń i służą przekazowi społecznemu. Są „swoistym metakomentarzem”³ społecznym dla danej wspólnoty. Rytuał wiąże się ze społeczeństwami prostymi, ponieważ „w społeczeństwach złożonych mitologiczna strona kultury, obrzędowa i rytualna symbolika nie wiążą się już ściśle z codziennym życiem”⁴. Należy zauważyć, że rytuał mógł istnieć i spełniać swoją rolę w kształtowaniu rzeczywistości w grupach o dominującym światopoglądzie magiczno-religijnym. Zdania na ten temat są co prawda podzielone, można spotkać poglądy, iż współcześnie rytuał zmienił jedynie swoje formy wyrazu oraz ekspresji, natomiast nie zaginął w społeczeństwach miejskich

¹ Za: G. Dąbrowski, *Rytuały przejścia a użycie substancji psychoaktywnych*, Wrocław 2006, s.11.

² W. Burszta, *Antropologia kultury*, Poznań 1998, s. 111.

³ G. Dąbrowski, *op. cit.*

⁴ W. Burszta, *op.cit.*, s. 110.

czy przemysłowych⁵. Gilbert Lewis przytacza następujące kryteria zachowań obrzędowych: arbitralność i konwencjonalność, publiczna formalność czy systemy komunikowania. Warto tu wspomnieć również o pragmatycznym i transformatywnym charakterze obrzędu, który odróżnia go od sztuki. Wszystkie te cechy spełniają współczesne ceremonie wojskowe, zwłaszcza te, które zmieniają status wojskowy żołnierza. Nadmienić należy również o performatywności wypowiedzi, które nie tylko coś komunikują, lecz także czegoś dokonują. Przykładem mogą być słowa „Ku chwale ojczyzny” wypowiedziane podczas ceremonii promocji. Wypowiedzenie tych słów, w odpowiednim otoczeniu, powoduje zmianę statusu wypowiadającego.

Ceremonie wojskowe są mocno skodyfikowane i trwale ustalone. Całość obowiązujących procedur została opisana w liczącym prawie 300 stron *Ceremoniale Wojskowy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*. Jest to zapisany i obowiązujący w danym okresie czasu „kodeks postępowania oraz zbiór zasad i form, określających zespołowe i indywidualne zachowanie żołnierzy oraz osób cywilnych biorących udział w uroczystościach państwowych, wojskowych oraz o charakterze patriotycznym, patriotyczno-religijnym lub religijnym, organizowanych z udziałem wojskowej asysty honorowej”⁶. I co dalej możemy znaleźć w opisie omawianego kodeksu – „prezentuje on przebieg uroczystości organizowanych zgodnie z polską tradycją, zwyczajami i wymogami protokołu dyplomatycznego (...) Określa charakter tych uroczystości, wskazuje i systematyzuje sposoby ich organizowania i prowadzenia oraz nadaje im jednolitą formę organizacyjną”⁷.

Warto w tym miejscu wyjaśnić, dlaczego ceremonie wojskowe uważamy za ceremonie, a nie rytuały. Według Michała Buchowskiego wyróżnić można „w obrębie szerokiej kategorii obrzędu (...) dwie przynależne do jej zakresu poddziedziny:

- a) rytuały, czyli zestandaryzowane społecznie działania pozatechniczne implikujące przekonania światopoglądowe skoncentrowane wokół wartości nieuchwytnych praktycznie, a realizujące, dające się wydzielić analitycznie, zarówno sensy metonimiczne, jak i symboliczne. Wartości symboliczne mogą mieć charakter społeczny i/lub światopoglądowy.

⁵ G. Dąbrowski, *op. cit.*, s. 13.

⁶ Ceremoniał Wojskowy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2015, http://www.wojsko-polskie.pl/f/pages/atts/2016/5/Ceremonia_Wojskowy_SZ_RP.pdf, (data dostępu: 31.07.2018).

⁷ *Ibidem*.

b) ceremonie – zestandaryzowane społecznie działania pozatechniczne nie implikujące przekonań światopoglądowych skupionych wokół wartości o charakterze nieuchwytnym praktycznie, a realizujące jedynie sensy symboliczno-społeczne. Określenie «społecznie» oznacza społecznie podzielane i regulowane⁸. Ceremonia wojskowa w tym przypadku będzie dokonywać zmian w świecie – w tym przypadku wojskowym. Czyli, dalej za Buchowskim, „obrzęd posiada swą sprawczą lub kreatywną moc, dzięki której ustanawia się odmienny od poprzedzającego jego wykonanie stan rzeczy”⁹. W przypadku analizowanym żołnierz z podoficera awansuje na oficera, co zmienia jego status społeczny, polepsza sytuację materialną i przede wszystkim nakłada znacznie większe obowiązki.

Mianowanie na pierwszy stopień oficerski jest najważniejszym momentem w życiu zawodowym oficera. Warunkiem zostania oficerem Wojska Polskiego jest ukończenie jednej z czterech szkół wojskowych (Akademii Wojsk Lądowych, Akademii Marynarki Wojennej, Wojskowej Akademii Technicznej i Wyższej Szkoły Sił Powietrznych) lub też ukończenie kursu specjalistycznego w ramach Studium Oficerskiego. „Uzyskanie stopnia oficerskiego oraz przydziału służbowego do jednostki wojskowej otwiera nowy etap w życiu oficera, etap funkcjonowania w roli dowódcy i wychowawcy podległych żołnierzy”¹⁰. Innymi słowy, nakładane są obowiązki wynikające z rodzaju wykonywanej służby wraz z konsekwencjami wpisanymi w zakresy oczekiwań wobec oficera.

Historyczny rodowód kształtowania się korpusu oficerskiego wynika z hierarchiczności utworzonych w jego strukturze stanowisk, w ramach funkcjonujących trzech korpusów osobowych Wojska Polskiego, który na przestrzeni lat zmieniał się na skutek różnorodnych zmian społecznych. Niezmiennym pozostaje fakt, iż dla każdego oficera posiadany stopień wojskowy określa pozycję i jego funkcję w strukturze wojska, oraz świadczy o osiągnięciu określonego poziomu kariery zawodowej.

Tradycje i zwyczaje są dla korpusu oficerskiego bardzo istotnym elementem ich służby, dlatego współcześni oficerowie kultywują dawne wzory zachowań do dnia dzisiejszego. Wiele jednostek wojskowych posiada swoje korzenie i tradycje z dawnych przedwojennych pułków i garnizonów, a byli

⁸ M. Buchowski, *Magia i rytuał*, Warszawa 1993, s. 105–106.

⁹ *Ibidem*, s. 113.

¹⁰ J. Maciejewski, *Oficerowie Wojska Polskiego w okresie przemian społecznej struktury i wojska. Studium socjologiczne*, Wrocław 2002, s. 39.

dowódcy stają się patronami współczesnych jednostek wojskowych¹¹. Dokonując analizy tradycji i ceremoniałów obowiązujących w Wojsku Polskim, niezbędne jest przybliżenie tła historycznego, które pomoże w analizie ceremoniału wojskowego na wybranym przykładzie ceremonii promocji.

Esprit de Corps **od II Rzeczypospolitej do czasów współczesnych**

Wojsko Polskie jest organizacją hierarchiczną, a najwyższą pozycję w tej hierarchii stanowią oficerowie. Jest to grupa społeczna w bezpośredni sposób oddziałująca na pozostałe korpusy Wojska Polskiego, tj. podoficerów i szeregowych. Ten wpływ jest szczególnie widoczny w procesie dowodzenia i szkolenia. Należy podkreślić, że wspólnym elementem łączącym trzy korpusy Wojska Polskiego była tradycja, stanowiąca podstawę budowy jedności całego Wojska Polskiego¹².

Istotną częścią tej tradycji jest historia walk o niepodległość z okresu powstań narodowych, szczególnie historia Legionów w okresie wojen napoleońskich, a także wojny z Rosją w 1920 roku. To najważniejsze bitwy i zdarzenia historyczne stanowiły podstawę programową szkoleń we wszystkich szkołach oficerskich. Dla przyszłych oficerów patriotyzm był jednym z najistotniejszych elementów ich żołnierskiego wychowania, ponieważ mieli stanowić wzór do naśladowania dla swoich podwładnych. Reasumując: patriotyzm, elementy niepodległościowe i duch walki stanowią immanentną część zwyczajów i tradycji korpusu oficerskiego.

Promocja absolwentów szkół oficerskich była jedną z najważniejszych uroczystości Wojska Polskiego. Jak przedstawiają zapisy historyczne, np. w dęblińskiej Szkole Podchorążych Lotnictwa uroczystości rozpoczynały się od wręczenia sztandaru szkoły przez promowanych absolwentów najstarszemu rocznikowi, co stanowiło symboliczny gest przekazania władzy swoim następcom. Temu wydarzeniu towarzyszyła dawna rycerska pieśń *Bogurodzica*. Prymusi otrzymywali honorowe kordziki. Następnym etapem uroczystości było ślubowanie nowo mianowanych oficerów:

¹¹ K. Świderski, *Uwarunkowania społeczne kariery oficerów Wojska Polskiego. Studium socjologiczne*, Wrocław 2015, s. 51.

¹² F. Kusiak, *Życie codzienne oficerów II Rzeczypospolitej*, Warszawa 1992, s. 30.

Złączeni z duchami poległych kolegów idziemy do Ciebie. Matko Polsko, na ofiarną służbę. Aż do końca dni naszego życia będziemy rzetelną i wytrwałą pracą, konsekwentnie, krok za krokiem dążyć do doskonałości, być w gotowości do wszelkich i natychmiastowych ofiar – oto nasze żołnierskie ślubowanie. Nasz codzienny trud, naszą krew, nasze życie składamy na ofiarę Tobie, Polsko¹³.

Tekst roty ślubowania zawiera elementy patriotyczne, nawiązanie do dawnych pokoleń oraz walk o niepodległość. Ojczyzna porównana do Matki, stanowi alegorię roli, jaką będzie pełnić w życiu zawodowym młodych oficerów. Dla oficerów szkolenie i doskonalenie żołnierskiego rzemiosła zawsze odgrywało duże znaczenie. Dlatego ślubują podczas promocji podnoszenie swoich kwalifikacji i osiągnięcie mistrzostwa, bez względu na poniesiony wysiłek i związane z tym wyrzeczenia.

Oficjalna uroczystość promocji kończyła się defiladą pododdziałów. Po niej następowała część nieoficjalna, rozpoczynająca się od wspólnego obiadu nowo promowanych oficerów z kadrą szkół oficerskich. W niektórych szkołach nowo mianowani oficerowie meldowali się obecnym na uroczystości dowódcom pułków. Natomiast wieczorem organizowane były zazwyczaj bale, w których udział mogli brać zaproszeni goście spoza środowiska wojskowego. Ostatni punkt scenariusza uroczystości promocji miał miejsce w Warszawie, gdzie z okazji Święta Niepodległości absolwenci wszystkich szkół oficerskich byli przedstawiani prezydentowi Rzeczypospolitej¹⁴.

Oczywiście w wojsku tradycji i zwyczajów związanych z uroczystościami z wojskową asystą honorową było wiele. Niemniej jednak na szczególną uwagę zasługują święta jednostek i pułków liniowych. Dla tych oddziałów najważniejszym wydarzeniem były coroczne święta pułku. Najczęściej przypadają na rocznicę bitwy podczas I wojny światowej lub walk z Rosją w 1920 roku. Przykładem jest 7 Pułk Ułanów Zaniemeńskich, który swoje święto obchodził 7 lipca w rocznicę bitwy z Armią Czerwoną pod Grebionką w 1920 roku. W pułkach tradycją było podtrzymywanie więzi pokoleń. Nowo przybyli oficerowie w święto pułku udawali się do miejsc bitwy, z którą związana była historia danego oddziału. Tam składali wieńce kwiatów i zapoznawali się z terenem i przebiegiem walk. Kadra zawodowa służąca w danej formacji musiała znać historię i tradycję swojego pułku. Charakterystyczne dla okresu II Rzeczypospolitej były lekcje „żywej historii” polegające na

¹³ *Ibidem*, s. 31.

¹⁴ *Ibidem*.

spotkaniach środowiskowych z oficerami i podoficerami biorącymi udział w walkach, o których uczono się w szkołach wojskowych lub też stanowiły o święcie danej formacji. Szczególną chlubą każdego oddziału były sale tradycji, w których skrupulatnie przedstawiano historię danej jednostki, żołnierzy wyróżnionych krzyżem *Virtuti Militari*, dowódców pododdziałów i oddziałów, wybitnych żołnierzy, zgromadzono fotografie lub inne pamiątki związane historią danego pułku lub formacji. Obowiązkiem każdego żołnierza było kultywowanie, umacnianie i rozwijanie *esprit de corps*, co oznacza „ducha koleżeńskiego, poczucie solidarności”. Przeniesienie tego określenia do terminologii wojskowej łączy się z przesunięciem znaczeniowym i oznacza „ducha pułku”, „ducha formacji jednego rodzaju broni”. Wiązało się to z szacunkiem do tradycji, historii i swoich poprzedników, ale również podkreśla się w ten sposób istotność relacji międzyludzkich w kręgu oficerskim. Dlatego tak istotne dla kadry zawodowej, a w szczególności oficerów, były uroczystości obchodów święta danej jednostki, jak również związane z tym symbole, np. odznaki pułkowe, pierścienie pamiątkowe itp.

Należy podkreślić, że te tradycje kultywowane są do dnia dzisiejszego, dlatego urząda się salę tradycji, która ma być miejscem szczególnym dla każdego żołnierza służącego w danej jednostce. Znajdują się w niej wyjątkowe pamiątki związane z tradycją i historią jednostki, w salach tradycji również zegną się i wita nowo przybyłych żołnierzy do jednostki w asyście pocztu sztandarowego. W ramach szkolenia organizowane są też wycieczki historyczno-wojskowe do miejsc ważnych dla danych jednostek lub rejonów ich stacjonowania.

Wyjątkowym elementem tożsamości żołnierzy i oddziałów były wprowadzone od 1919 roku numery jednostek noszone na naramiennikach, które później zostały zmienione na inicjały. Prezentowane gesty i zwyczaje świadczyły o odrębności poszczególnych pułków i nawiązywały do polskiej XVIII-wiecznej tradycji. W związku z tym najczęściej patronami jednostek, formacji czy pułków byli królowie, hetmani, bohaterowie powstań narodowych. Jak wskazuje Franciszek Kusiak, znawca historii i tradycji Wojska Polskiego, w okresie II Rzeczypospolitej patronów miało 18 pułków piechoty, 15 kawalerii i 5 artylerii¹⁵. Dużą uwagę kierowano na związanie oddziału, pułku z rejonem ich stacjonowania. Starano się wciągnąć w życie pułku przedstawicieli władz i lokalną społeczność, pokazując otwartość i chęć współpracy. Jednym ze sposobów przywiązania oddziału do rejonu, w którym stacjonuje,

¹⁵ *Ibidem*, s. 32.

było opracowanie specjalnych emblematów związanych z regionem. W ten sposób na mundurach żołnierzy znalazły się herby miast, symbole regionów, np. krzyż huculski, bazy poleskie itp.

Współczesne Wojsko Polskie bardzo chętnie nawiązuje do sprawdzonej tradycji II Rzeczypospolitej. Przykładem jest 10 Wrocławski Pułk Dowodzenia, gdzie każdy batalion ma w swojej nazwie nazwę miejscowości, z którą jest związany, oraz posiada proporzec z jej herbem. Związki batalionu z określoną miejscowością są ważne, dlatego w każdej uroczystości miejskiej zawsze biorą udział żołnierze i dowództwo batalionu. Takie działania sprzyjają wzajemnemu poznaniu i zacieśnianiu współpracy. Z kolei, podczas święta pułku, burmistrz zaprzyjaźnionego miasta witany jest przez dowódcę pułku jako gość honorowy. Stanowi to potwierdzenie bliskich związków i współpracy władz lokalnych z pułkiem, który w ich regionie stacjonuje. Tradycją staje się, że najważniejsze święta i uroczystości jednostek wojskowych odbywają się w centralnym miejscu, najczęściej na rynku miejscowości, w której jednostka stacjonuje. Ponadto organizowane są tzw. dni otwarte, kiedy młodzież i dzieci mają możliwość zapoznania się ze sprzętem, historią i specyfiką służby danej jednostki.

Znanymi gestami w okresie II Rzeczypospolitej była wzajemna pomoc i wsparcie korpusu oficerskiego, które przejawiało się w udzielaniu pomocy potrzebującym oficerom i ich rodzinom. Zwyczaj ten również podtrzymywany jest do dnia dzisiejszego. W każdej jednostce jest mąż zaufania oficerów, który na zebraniach oficerskich wnosi stosowne uchwały i propozycje dotyczące pomocy, wsparcia lub też działalności bieżącej oficerów w danym oddziale.

Święta jednostek wojskowych kultywowane są do dnia dzisiejszego. Wiele elementów ceremoniału wojskowego nawiązuje do tradycji II RP. Przebieg obchodów święta jednostki wojskowej zostanie przedstawiony na przykładzie 15 Sieradzkiej Brygady Wsparcia Dowodzenia (15 SBWD).

Brygada swoje święto obchodzi w dniu 19 października na pamiątkę wkroczenia w 1935 roku żołnierzy 31 pułku Strzelców Kaniowskich do Sieradza. 15 SBWD posiada własną odznakę rozpoznawczą, odznakę pamiątkową oraz własny proporzec. Każdy z tych elementów nawiązuje do korpusu łączności i informatyki, czyli przeznaczenia bojowego jednostki. Ponadto odznaki stanowią element identyfikacji oraz przynależności żołnierzy pełniących służbę w brygadzie.

Tak jak w latach II RP, tak i dzisiaj święto brygady jest najważniejszym wydarzeniem roku dla całej jednostki. Na święto zapraszani są byli dowódcy jednostki, byli żołnierze brygady, władze miasta, przedstawiciele firm, zakładów

oraz szkół współpracujący z jednostką, dowódca Garnizonu Warszawa oraz dowódcy innych jednostek garnizonu (15 SBWD podporządkowana jest dowódcy Garnizonu Warszawa).

Uroczystość święta brygady przebiega zgodnie z ceremoniałem wojskowym. Na prawym skrzydle pododdziałów stoi kompania honorowa ze sztandarem brygady. Na jej lewym skrzydle ustawione są pozostałe pododdziały jednostki. Uroczystość rozpoczyna się od złożenia meldunku przez dowódcę uroczystości dowódcy Garnizonu Warszawa o gotowości pododdziałów brygady do uroczystego apelu. Następnie dowódca garnizonu wita się ze sztandarem brygady i dokonuje przeglądu pododdziałów. W towarzystwie dowódcy uroczystości przechodzi przed frontem wszystkich pododdziałów, kieruje się na centralne miejsce placu i wita się z całym stanem osobowym brygady słowami: „Czołem żołnierze”. Żołnierze stojący w szyku odpowiadają: „Czołem Panie Generale”.

Po przywitaniu dowódca garnizonu udaje się na trybunę honorową. Następnie na komendę dowódcy uroczystości następuje uroczyste podniesienie na maszt flagi państwowej i odegranie hymnu państwowego.

Kolejnym elementem uroczystości jest przywitanie przez dowódcę brygady przybyłych gości i wygłoszenie okolicznościowego przemówienia. Podczas przemówienia zawsze jest odniesienie się do historii jednostki, jej poprzedników, wspomnienie najważniejszych osiągnięć brygady w ostatnim roku oraz podkreślenie wyzwań stojących przed jednostką.

Święto jednostki jest znakomitą okazją do wyróżnienia najlepszych żołnierzy. W tym dniu najlepsi żołnierze brygady otrzymują dyplomy, pamiątkowe pierścienie, odznaki, medale oraz są awansowani na kolejne stopnie wojskowe.

W dalszej kolejności głos zabiera przełożony dowódcy brygady – dowódca Garnizonu Warszawa. Dowódca garnizonu podkreśla rolę i znaczenie brygady w systemie dowodzenia państwa, zaangażowanie władz i środowiska cywilnego we współpracę z jednostką.

Dowódca uroczystości podaje komendę do defilady. Defilada stanowi ostatni punkt uroczystości. Po jej zakończeniu dowódca uroczystości składa meldunek o zakończeniu uroczystego apelu z okazji święta brygady.

Święto jednostki jest także okazją do zaprezentowania sprzętu specjalistycznego, umiejętności żołnierzy i bazy szkoleniowej brygady. Dlatego towarzyszy mu tzw. dzień otwartych koszar. W tym dniu mieszkańcy miasta, młodzież oraz dzieci mają możliwość zapoznania się z nowoczesnymi aparatami łączności i informatyki.

Z kolei, zgodnie z tradycją okresu II RP, zaproszeni goście wraz z dowództwem brygady udają się na okolicznościowy poczęstunek. Jest to okazja do wymiany poglądów, wspomnień oraz nawiązania nowych znajomości oraz spotkania byłych przełożonych z dawnymi podwładnymi.

Warto podkreślić, że wręczane podczas uroczystości pierścienie pamiątkowe oraz odznaki są także zwyczajem kulturowym w Wojsku Polskim od czasów II RP. Dla każdego żołnierza otrzymywanie z rąk dowódcy pierścienia pamiątkowego lub odznaki wiąże się z docenieniem przez przełożonych ich służby i wysiłku na rzecz jednostki. Dla podniesienia rangi i znaczenia tego gestu, pamiątki wręczane są zawsze podczas najważniejszych świąt państwowych lub święta jednostki. Odbierają to jako pewny symbol honoru i odpowiedzialności za wychowanie swoich podwładnych.

Święta i uroczystości wojskowe

Święta dla oficerów Wojska Polskiego od zawsze odgrywały bardzo ważną rolę i były immanentną częścią ich służby. Dla oficerów udział w uroczystościach państwowych, kościelnych czy też wojskowych był głównie wypełnianiem ważnych obowiązków służbowych. Terminy świąt i uroczystości zmieniały się w zależności od zmian politycznych w Polsce. Niektóre święta były kultywowane, inne uległy zmianom, jak np. Święto Konstytucji, Święto Niepodległości, Święto Wojska Polskiego itp.

Do najważniejszych świąt państwowych dla oficerów II Rzeczypospolitej należały: rocznica ogłoszenia Konstytucji 3 Maja, Dzień Niepodległości obchodzony 11 listopada oraz przypadające na 19 marca imieniny Marszałka Józefa Piłsudskiego.

Każde święto państwowe rozpoczynało się dzień wcześniej uroczystym capstrzykiem na ulicach miast, w których stacjonowały oddziały. Następnie w dniu święta oficerowie uczestniczyli w nabożeństwach kościelnych, kolejnym etapem była uroczysta zbiórka zakończona defiladą pododdziałów. Dzień świąteczny kończył się po południu, kiedy wojskowi brali czynny udział w organizowanych przez wojsko zawodach sportowych, zabawach tanecznych czy też innych atrakcjach.

Charakterystycznym elementem Dnia Niepodległości było spotkanie oficerów na Zamku Królewskim w Warszawie, podczas którego przedstawiano nowo mianowanych oficerów prezydentowi Rzeczypospolitej. „Prezydent przechodził przed frontem, witając się z komendantami szkół wojskowych,

dowódcami oraz prymusami poszczególnych uczelni. Następnie Prezydent podejmował oficerów lampką wina. Od tej pory nowo mianowani oficerowie uważali się za znajomych Prezydenta RP¹⁶. Takie spotkanie prezydenta z nowo mianowanymi oficerami podkreślało znaczenie i pozycję korpusu oficerskiego w hierarchii społecznej II Rzeczypospolitej. Dlatego wstąpienia w ich szeregi było wielką nobilitacją dla młodych ludzi i ich rodzin. Wiązało się z wieloma obowiązkami, dyscypliną, ale jednocześnie z prestiżem i szacunkiem społecznym.

Inne przepisy dotyczyły uczestniczenia wojska w uroczystościach kościelnych. Przepisy określały zasady zachowania oficerów, czynności wykonywane przez pododdziały. Obecność oficerów była wymagana podczas Bożego Ciała, Wielkanocy, święta Jordanu, ingresów biskupów i poświęcenia kościołów¹⁷.

Trzecią formą świąt były uroczystości wojskowe, które związane były przede wszystkim ze świętem pułków, poszczególnych rodzajów broni, Dniem Żołnierza, czy też zjazdami absolwentów lub spotkaniami żołnierzy organizacji militarnych z okresu walk o niepodległość. Najważniejszą jednak wojskową uroczystością dla każdego oficera było święto pułku. Wszyscy oficerowie byli zaangażowani w proces przygotowań i starali się zrobić wszystko, aby dana uroczystość wypadła jak najlepiej. Scenariusz takich świąt osobiście sporządzał dowódca pułku z bezpośrednio mu podległymi oficerami. Mimo to najważniejsze punkty programu podczas świąt pułków w różnych rodzajach wojsk wyglądały podobnie.

Większość obchodów z wojskową asystą honorową rozpoczynała się uroczystym capstrzykiem i mszą za poległych żołnierzy. W nabożeństwach, oprócz korpusu oficerskiego, udział brały delegacje z innych jednostek wojskowych, władze państwowe, samorządowe, przedstawiciele szkół oraz społeczeństwo. Kolejnym elementem scenariusza była zbiórka pododdziałów pułku zakończona defiladą, której towarzyszyła orkiestra wojskowa, podkreślająca okolicznościowy charakter tego wydarzenia. Następnie organizowany był uroczysty obiad, podczas którego najczęściej najstarszy oficer pułku przedstawiał historię danej formacji. Po południu organizowano zawody sportowe, w których udział brała kadra zawodowa pułku. Ostatni punkt scenariusza stanowiły spotkania w kasynie, podczas których wysłuchiowano koncertów, a następnie rozpoczynał się bal, trwający aż do wczesnych godzin rannych.

¹⁶ F. Kusiak, *op. cit.*, s. 226.

¹⁷ Z. Próchnicki, Z. Berling, S. Kramer, *CAW, Wytyczne do defilady w dn. 11 XI 1928, Notatka w sprawie przyjęcia na Zamku, Rewia w dn. 11 XI 1936, Uroczystość w dn. 11 XI 1937*, Warszawa 1931, s. 72–84.

Trzeba podkreślić, że wiele elementów omówionego scenariusza zachowało się do dnia dzisiejszego. Współcześnie szczegóły dotyczące zachowania oficerów, asysty honorowej podczas uroczystości i sam jej przebieg precyzyjnie określa *Ceremoniał Wojskowy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej*¹⁸.

Promocja na pierwszy stopień oficerski

Należy pamiętać, że ceremonie i święta wojskowe mają sformalizowane procedury. Samo wypowiedzenie odpowiednich formuł językowych nie starcza, by wykazały moc performatywną, muszą bowiem zostać wypowiedziane w odpowiednich okolicznościach, za które się uważa istnienie procedury konwencyjnej (zapisanej w *Ceremoniale wojskowym...*), odpowiednie osoby (tutaj generałowie), a sama procedura „powinna być przez jej uczestników wykonana w z góry przewidziany i zupełnie poprawny sposób”¹⁹.

Najważniejszym dla każdego oficera wydarzeniem jest ukończenie szkoły oficerskiej oraz uzyskania tzw. gwiazdek oficerskich. Jest to zwieńczenie kilkuletniej nauki, wiążące się z nowymi wyzwaniami. Jest to przełomowy moment dla każdego młodego oficera, gdyż łączy się z wejściem w nowe środowisko, czyli przydziałem do określonej jednostki. Od tego momentu jest już odpowiedzialny nie tylko za siebie, ale także za swoich podwładnych. Zanim jednak młody oficer opuści mury uczelni, uczestniczy w bardzo ważnej i podniosłej uroczystości – promocji na pierwszy stopień oficerski, która jest uwieńczeniem jego kilkuletniego wysiłku.

Promocję absolwentów uczelni wojskowych organizuje się na placu apelowym uczelni lub, w uzgodnieniu z władzami administracyjnymi regionu, na głównym placu miasta. Jest to kolejny element wiążący władze lokalne z wojskiem stacjonującym w ich rejonie. W uroczystości udział bierze cały stan osobowy szkoły, do udziału zaproszone są władze państwowe, lokalne, dowódcy RSZ i kierownictwo MON, przedstawiciele duszpasterstwa wojskowego, rodziny i najbliżsi promowanych oficerów oraz środowiska kombatanckie. Bardzo doniosłego aktu promowania dokonuje Szef Sztabu Generalnego WP lub jego przedstawiciel.

¹⁸ Ceremoniał Wojskowy Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, Warszawa 2015, http://www.wojsko-polskie.pl/f/pages/atts/2016/5/Ceremonia_Wojskowy_SZ_RP.pdf, (data dostępu: 31.07.2018).

¹⁹ M. Buchowski, *op. cit.*, s. 114.

Do momentu odegrania hymnu państwowego uroczystość przebiega zgodnie z harmonogramem uroczystego apelu. Po odegraniu hymnu narodowego rektor-komendant wita wszystkich przybyłych gości oraz wygłasza okolicznościowe przemówienie. Następnie odczytywane jest postanowienie prezydenta o mianowaniu na pierwszy stopień oficerski. Po jego zakończeniu przed sztyk pododdziałów występuje poczet sztandarowy i trębacz, którzy udają się w wyznaczone miejsca obok wcześniej przygotowanego podestu. Na komendę dowódcy uroczystości dowódca pododdziału promowanych absolwentów maszeruje do wyznaczonego miejsca. Następnie na jego komendę „Do promocji” trębacz gra sygnał *Do promocji* i prymus uczelni wychodzi na środek podestu oraz klęka na prawe kolano. Promujący staje przed prymusem z szablą i wygłasza formułę „W imieniu prezydenta Rzeczypospolitej mianuję pana/panią podporucznikiem Wojska Polskiego”²⁰. Następnie dotyka piórem szabli lewego ramienia prymusa. Po tym dotknięciu, prymus wstaje, przyjmuje postawę zasadniczą. Promujący podaje mu rękę mówiąc „Gratuluję panie poruczniku/pani porucznik”. Prymus odpowiada „Ku chwale Ojczyzny”. Następnie prowadzący podaje komendę „Do promocji” dla pierwszej zmiany absolwentów²¹. Absolwenci powtarzają czynności wykonane wcześniej przez prymusa uczelni. Po zakończeniu wszystkich czynności rozpoczyna się wyróżnienie najlepszych absolwentów. Dla prymusa szkoły kolejnym elementem podkreślenia jego osiągnięć jest wyróżnienie otrzymane od prezydenta RP. Ceremonia wręczenia wyróżnień rozpoczyna się od odczytania postanowienia prezydenta RP o wyróżnieniu prymusa honorową bronią białą²². Przedstawiciel prezydenta RP lub promujący wręcza białą broń, wypowiadając następujące słowa: „W imieniu Rzeczypospolitej Polskiej wręczam panu porucznikowi/pani porucznik Szablę Honorową Wojska Polskiego”²³. Prymus „prawą ręką wysuwa ją z pochwy na długość kartusza, podnosi do wysokości ust i całuje głownię w miejscu umieszczenia wizerunku orła, po czym opuszcza do poprzedniej wysokości i zdecydowanym ruchem chowa do pochwy”²⁴. Odpowiada „Ku chwale Ojczyzny” i na komendę prowadzącego uroczystość wstępuje do sztyku. Kolejnym elementem uroczystości jest uroczyste ślubowanie. Trzyosobowa delegacja absolwentów występuje przed

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

²³ *Ibidem.*

²⁴ *Ibidem.*

szyk pododdziałów i wszyscy absolwenci składają ślubowanie. Następnie po jego zakończeniu trębacz gra „Hasło WP”, a wszyscy absolwenci odśpiewują *Hymn do miłości Ojczyzny*. Po jego zakończeniu delegacja wstępuje do szyku. Kolejnym punktem uroczystości jest błogosławieństwo udzielane przez kapelana. Następnie absolwent (najczęściej prymus) oraz jeden z rodziców absolwentów wygłaszają okolicznościowe przemówienia. Jest to końcowy etap uroczystości, po którym odbywa się defilada pododdziałów. Na komendę dowódcy uroczystości wszystkie pododdziały schodzą z placu i przygotowują się do defilady, a pododdział absolwentów pozostaje na miejscu. Jest to czas na przyjęcie gratulacji od najbliższych i rodzin. Po złożeniu gratulacji dowódca uroczystości podaje komendę do defilady dla nowo promowanych oficerów. Na zakończenie uroczystości odbywa się defilada całego stanu osobowego szkoły, która kończy uroczystość promowania absolwentów na pierwszy stopień oficerski.

Należy tu podkreślić, że wszyscy uczestnicy promocji muszą mieć określone kulturowo, uregulowane przepisami prawnymi możliwości do podejmowania konkretnych czynności, w tym przypadku otrzymania stopnia oficera. Cała ceremonia musi się odbywać w środowisku kulturowym, pozwalającym na odpowiednie zrozumienie słów oraz akceptację zmiany statusu.

Odwołując się do idei performatywności, czyli założenia, że „obrzęd jest niezbędnym elementem w dokonaniu zmiany określonego stanu rzeczy za pomocą środków symbolicznych”²⁵ możemy wpisać ceremoniał wojskowy w tę ideę. Ceremoniał jednoczy środowisko żołnierskie, kształtuje poczucie dumy oraz satysfakcji z przynależności do Wojska Polskiego i macierzystej jednostki. Ceremoniał wojskowy jest istotnym elementem kultury narodowej i służy integracji wojska ze społeczeństwem. Ponadto wspomaga patriotyczne wychowanie młodzieży, łącząc codzienny trud i wysiłek żołnierski z podniosłymi momentami.

²⁵ M. Buchowski, *op. cit.*, s. 117.

Summary

Cultural meaning of the military ceremonial

The goal of this article is to present individual forms and stages of military ceremonies in the historical and modern context. It emphasizes the constancy of structures which, despite the ongoing processes of globalization, are preserved untouched for many centuries. The authors refer to the ideas of traditional rituals and ceremonies, trying to address the problem to anthropological theory.

Key words:

ritual, ceremony, military, 2nd Polish Republic, military ceremonial